

Premonstráti v Plzni

Smetanovy aktivity v třicátých letech

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. III. Josef František Smetana, vlastenec a rebel. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 831–844.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405457>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Smetanovy aktivity v třicátých letech

1. Profesorem v Plzni. Pod vlivem Josefa Vojtěcha Sedláčka

Roku 1830 se na plzeňském Filozofickém ústavu uvolnilo místo profesora fyziky. Profesor Michael Antonín Tschamler, který fyziku vyučoval, odešel do tepelského kláštera. Na jeho místo klášter delegoval Josefa Františka Smetanu, který byl 19. srpna 1831 zemským guberniálním výnosem ustanoven suplentem fyziky. Dne 5. října 1831 mu byla předepsána náročná konkurzní zkouška z přírodovědy a matematiky. Složil ji ještě téhož roku před komisí složenou z profesorů pražské univerzity. Opravňovala ho k výuce na středních školách s německým a latinským vyučovacím jazykem.

Jako učitel se Smetana osvědčil již během prvního roku, proto byl 14. července 1832 ustanoven řádným profesorem fyziky a přírodovědy (*wirklicher Professor*). Přednášel pouze ve druhém ročníku Filozofického ústavu, kde byla fyzika vyučována.¹ Jeho povinný úvazek byl deset hodin týdně; k základním povinnostem patřila příprava na výuku, zkoušení studentů, opravování jejich domácích prací apod. Smetana též spravoval fyzikální kabinet, pečoval o pomůcky a literaturu.

Mladý, velmi dobře odborně vybavený a studenty milující Smetana se pustil do výuky s obrovským nasazením. Rozhodl se ji zkvalitnit a obohatit o experimenty, neboť na ně byl zvyklý ze své univerzitní přípravy a považoval je za důležitou součást výuky. Podporu našel u svých přírodovědně zaměřených kolegů. Škola vedená premonstráty byla dobře vybavena kvalitními pomůckami a nejlepšími dostupnými německými učebnicemi. Smetanovy pokusy s elektřinou a magnetismem byly brzy proslulé. Na počátku srpna 1833 jimi okouzлил i císařovnu Karolínu Augustu, manželku císaře Františka I., když císařský pár navštívil Plzeň.²

¹ Smetanův kariérní postup dokládá kniha *Repertorium 1805–1838* ([FÚ], inv. č. 13b129), v níž je pod písmenem S uvedeno Smetanovo jméno a jeho úřední postup.

V knize *Aufnahmeprotokoll. Repertorium Ordinationum scholasticorum in Archiepiscopali Instituto Philosophico Plsnae, Tom II. 1840. schol. 1847* ([FÚ], inv. č. 13b129) je na s. 23 uvedeno, že na základě studijní zprávy za rok 1841 jeho císařské veličenstvo 25. července 1842 rozhodlo udělit ocenění Smetanovi a jeho kolegovi Leonardu Lenzovi za jejich vynikající pedagogickou práci (viz rozhodnutí D. M. Z. 54 981 a dekret studijní dvorské komise z 1. září 1842 č. 5 077). Dne 22. října 1842 pražský arcibiskup zaslal zprávu plzeňskému arciděkanovi Hlavanovi, který pak informoval profesorský sbor a předal pochvalné dekrety. O dva roky později Smetana a Lenz obdrželi ze státní pokladny mimořádnou odměnu ve výši 100 zlatých (viz nařízení ze dne 11. května 1844 č. 25 368). Viz též [Š7], s. 369.

² O císařské návštěvě je pojednáno v textech věnovaných Josefu Vojtěchu Sedláčkovi ve druhém svazku této monografie.

V Plzni měl Smetana dva starší kolegy, kteří byli nejen zkušenými pedagogy, ale i významnými odborníky a všeobecně uznávanými osobnostmi. Byli to Josef Stanislav Zauper, proslulý klasický filolog, který působil na plzeňském gymnáziu od roku 1809, a Josef Vojtěch Sedláček, který přišel na Filozofický ústav o rok později.³

Smetana vyučoval zejména fyziku, jeho zájmy však byly velmi široké – zajímal se nejen o přírodovědu, fyziku, astronomii, ale i o historii. Pod Sedláčkovým vlivem a s jeho podporou začal od prvních dnů svého pedagogického působení v Plzni rozvíjet řadu vlasteneckých a buditeckých aktivit (český jazyk, české divadlo, vzdělávání, sepisování učebnic a článků).

2. Úmrtí matky

Dne 28. května 1834 zemřela v Úpici č. 15 ve věku 63 let Smetanova matka Valburga. Jako příčina smrti jsou uvedeny „souchotiny“ neboli plicní bakteriální forma tuberkulózy, proti níž byla tehdejší medicína bezmocná.⁴ Pohřbena byla na úpickém hřbitově.

Dne 8. června 1834 Smetana napsal (německy) delší dopis úpickému faráři Vincenci Matějkovi, v němž mu poděkoval za péči, kterou věnoval pohřbu jeho matky, za zprávy o rodině a péči o jeho blízké. Současně se zmínil, že má starost o své dvě neprovdané sestry, které zůstaly v Úpici bez prostředků. Plánoval, že si je vezme do Plzně, kde by si mohly přivydělávat ručními pracemi a kde by je mohl snadněji podporovat a pomáhat jim. Soudržnost, která provázela Smetanovu rodinu od nepaměti, opět sehrála důležitou roli. Z dopisu vyplývá, že byl úmrtím matky těžce zasažen.⁵

Ve Smetanově pozůstalosti uchované ve složce [Ch-20] se nachází nedatovaný dvojlist s rukopisným záznamem dojemné básně *Loučení*. Není zcela jisté, zda je jejím autorem skutečně Smetana, zda a kdy ji složil, resp. zda a kdy si ji poznamenal. Je zapsána úhledným a dobře čitelným písmem. Pojednává o loučení s matkou a rodným krajem, o matčině hrobu a růži na něm zasazené a o odchodu do cizího prostředí. S velkou dávkou jistoty lze předpokládat, že ji Smetana sepsal jako reakci na matčino úmrtí. Ukazuje autorův hluboký a upřímný cit a žal, je plná prožitku. Výrazně se liší od Smetanových oslavných ód ze stejného období.

3. Doktorát

Po úspěšně složených rigorózních zkouškách převzal Smetana 18. listopadu 1834 ve staroslavné aule pražské univerzity diplom doktora filozofie. Josef Vojtěch Sedláček, jeho starší kolega a přítel, se této slavnostní akce účastnil,

³ O plzeňském gymnáziu, Filozofickém ústavu, Zauprovi a Sedláčkovi viz [BB1], [BB2], [BB3] a [BB4].

⁴ Viz matrika Úpice NOZ 1785–1834, fol. 102.

⁵ Strojopisná kopie Smetanova dopisu Vincenci Matějkovi je uložen ve fondu [JFS].

neváhal celou noc v nepříjemném, deštivém a chladném počasí cestovat dostavníkem, aby byl přítomen důležitému slavnostnímu okamžiku svého kolegy.

V *Archivu Univerzity Karlovy* v Praze se nepodařilo dohledat žádné materiály, které by poskytly informace o průběhu rigorózních zkoušek. V [Goo] jsou o Smetanově cestě k doktorskému titulu uvedena tato slova:

... 1826; en cette même année il subit les examens rigoureux sur les mathématiques et la physique, l'année suivante sur l'histoire universelle, et en 1828 sur la philosophie. ([Go2], s. 187)

Vzhledem k tomu, že údaje pro bio-bibliografický slovník [Goo] poskytoval knihovník a archivář kláštera v Teplé, budou nejspíše správné. Ukazují, že Smetana v letech 1826 až 1828 postupně složil čtyři rigorózní zkoušky (matematika, fyzika, světová historie a filozofie), jak bylo tehdy běžné.

Jaromír Dvořák ve své studii *J. F. Smetana jako vychovatelská osobnost* [Dř] popsal Smetanovu cestu za dosažením doktorského titulu podrobněji:

V letech 1826–1828 vykonal všechna čtyři rigorosa doktorátu filosofie. 18. 3. 1826 z matematiky u prof. Jandery, proslulého svou přísností, a proto jen s prospěchem velmi dobrým (gut bestanden), hned nato 22. 7. 1826 z fyziky a aplikované matematiky u prof. Halaschky, rovněž jen s prospěchem velmi dobrým, pak 1. 7. 1827 z všeobecných dějin u prof. Titzeho a posléze 10. 2. 1828 z teoretické i praktické filosofie u prof. Peithera; tato rigorosa složil s prospěchem výborným. Disertace se tehdy na filosofické fakultě nevyžadovaly, a tak byl Smetana na jaře 1828 před skončením filosofických studií na krátký čas ještě vyslán do Vídně, aby se tam ve studiu zdokonalil. ([Dř], s. 68)

Dvořák bohužel neuvedl, odkud výše uvedené informace čerpal. Pravděpodobně vycházel z článku [Š7] Jaroslava Šťastného, v němž je uveden výpis z univerzitního katalogu, který byl na počátku 20. století uložen v *Archivu pražské univerzity* a obsahoval informace o rigorózním řízení. Dvořákův článek se s textem Šťastného věcně shoduje.

Smetanův doktorský diplom opatřený červenou univerzitní pečetí v dřevěném pouzdře se dochoval ve vynikajícím stavu, viz [Ch-16]. Jeho platnost svými podpisy stvrdili rektor univerzity Franz Wunsch, ředitel filozofických studií Josef Antonín Köhler, děkan Filozofické fakulty Franz Serafin Exner, profesor matematiky Jacob Philipp Kulik a univerzitní notář Joseph Ottenberger.⁶

⁶ Franz (František) Wunsch, profesor lékařství, byl v letech 1826 až 1828 a opětovně v letech 1831 až 1834 děkanem Lékařské fakulty pražské univerzity a ve školním roce 1834/1835 rektorem.

Josef Antonín Köhler (1779–1839), doktor filozofie, byl ředitelem gymnaziálních studií v Čechách a následně ředitelem filozofických studií pražské univerzity. Ve školním roce 1824/1825 byl rektorem, v letech 1815 až 1839 velmistrem řádu Křížovníků s červenou hvězdou. Byl vynikajícím znalcem církevní hudby.

Franz Serafin Exner (1802–1853), filozof, pedagog a reformátor rakouského školství, byl od roku 1832 profesorem filozofie na pražské univerzitě a od roku 1848 radou vídeňského *Mi-*

4. První publikace – drobné oslavné ódy

V první polovině třicátých let byl Josef František Smetana – podobně jako Josef Vojtěch Sedláček – víceméně loajální církvi i vrchnosti. Oba se roku 1832 svými ódami připojili k oslavné kolektivní publikaci *Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832 na památku čtyřicetiletého slavného panování g. m. císaře a krále Františka I.*⁷ Čeští vlastenci opěvující panovnické jubileum sledovali vedlejší cíl – snažili se získat panovníka „pro českou věc“, zejména pro výuku českého jazyka na středních školách. Smetanova báseň postrádá Sedláčkovo nadšení pro císaře, chybí jí pozdější Smetanova lehkost vyjadřování. Zdá se, že se Smetana k oslavám přidal víceméně z povinnosti, snad na Sedláčkův podnět.

Koncem roku 1835 přispěl Smetana svou básní *S trůnu sestoupil welemocna Titus ...* [Y-10] k oslavě, na níž byla Sedláčkovi předána medaile od císaře Ferdinanda. Jistě udělal Sedláčkovi radost, neboť on si na oslavné ódy potrpěl. Báseň má výrazný osobní charakter a dokládá, že si Smetana Sedláčka vážil a císařské ocenění mu přál.

Roku 1836 napsal Smetana oslavnou ódu [Y-13] do souboru básní *Hlasy Duchowenstwa k Gegich cjs. král. Majestátům, Ferdinandowi a Marii Anně při slavnosti korunování*. Soubor editoval Václav Michal Pešina z Čechorodu, kanovník pražského chrámu sv. Víta, český kazatel a redaktor *Časopisu pro katolické duchowenstwo*. Smetana se opět připojil k českým vlastencům, kteří se snažili získat panovnickovu přízeň a podporu.

O dva roky později Smetana svou básní *Krásně wjtěžný na čele hrdinském ...* [Y-16] obohatil publikaci *Hlasowé duchowenstwa k slavnému dosednutí na stolec arcibiskupský u sw. Wjta w Praze, geho knížecj milosti neydůstogněšjho a wysoce urozeného pána, pana Aloysia Josefa, swobodného pána Schrenka z Notzingu*. Zařadil se tak do řady gratulantů z řad duchovních, politiků i učitelů.

Další oslavnou ódu [Y-97] Smetana sepsal roku 1839, kdy do Plzně přijel Karel hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, nejvyšší purkrabí *Království českého*. Smetana kontakty s vysokou šlechtou nevyhledával, v okruhu jeho přátel nebyli ani čeští ani němečtí šlechtici. Hrabě Chotek byl pravděpodobně jednou z mála výjimek. Ve Smetanově pozůstalosti uložené v [Ch-20] je nedatovaný nedokonalý česko-německý koncept jeho dlouhého dopisu hraběti Chotkovi. Nesmírně devótně děkoval za pochvalu, kterou hrabě Chotek pronesl

nisterstva kultu a vyučování. Podílel se na nové koncepci vzdělávání od nejnižšího stupně až po univerzitu. Zasloužil se o rozsáhlou reformu gymnázií a reálků, která ovlivňovala vývoj našeho školství téměř do konce 19. století.

Jacob Philipp Kulik (Jakub Filip, 1793–1863) přišel roku 1826 po působení v Olomouci a Štýrském Hradci na pražskou univerzitu, kde byl jmenován profesorem matematiky. Odborně se zabýval matematickou analýzou, teorií čísel (tabulky prvočísel), mechanikou a jejími praktickými aplikacemi.

Joseph Ottenberger (1768–1842), právník a univerzitní syndikus, se jako historiograf Filozofické fakulty podílel na uspořádání univerzitního archivu.

⁷ Viz [X-84] a [Y-1].

o jeho učebnici fyziky. Vzletnými slovy vysoce oceňoval jeho práci pro český národ a děkoval za podporu, kterou mu věnoval. Připojil zajímavé informace o historii rodu Chotků a jejich aktivitách na Plzeňsku (text obsahuje apoteózu Chotků a rodokmen jejich rodu pocházejícího z hrádku Chockova či Chotkova u Liblína).

Ve Smetanově pozůstalosti (viz [Ch-20]) se dochoval dvoustránkový koncept německy psané uvítací básně k návštěvě Amálie kněžny Fürstenbergové, rozené velkovévodkyně Bádenské, při její návštěvě Mariánských Lázní dne 8. července 1834.⁸

Sepisování oslavných ód bylo u Smetany – na rozdíl od Sedláčka – víceméně okrajovou záležitostí. Vzhledem ke svému vzdělání je byl schopen skládat, ale nebylo mu to příjemné, zejména pokud do nich nemohl vložit vlastní osobní prožitek. Pozornost obracel od počátku svého pedagogického působení v Plzni zcela jiným směrem.

5. Sedláčkovu úmrtí a Smetanova proměna

Smetana se Sedláčkem spolupracoval a vážil si ho. Výstižně jeho vztah ke staršímu, zkušenému a váženému kolegovi popsala Milada Suchá:

K Sedláčkovi poutalo Smetanu opravdové, vřelé přátelství, které se osobním stykem na gymnasiu ještě prohloubilo. Smetana znal stinné stránky Sedláčkovy povahy, nesdílel s ním ani onoho nadšení pro císaře, ale dovedl je chápat a proto mu tyto slabůstky byly daleko milejší, protože je spojoval s upřímnou a horlivou obětavostí. Byl pro Smetanu stále nadšenou duší, srdečným, otevřeným přítelem, který se nedovedl přetvařovat. Oceňoval jeho lidskou účast ke všem utištěným a poctivou snahu pomoci, stejně jako veselost, vtipnost a lehkost, s níž se pohyboval po šlechtických parketách. Znal dobře jeho buditelský význam pro Plzeň a proto se skromně, ale uvědoměle hlásí k jeho buditelskému dědictví. ([S1], s. 98)

V Josefu Stanislavu Zauprovi Smetana spatřoval vynikajícího odborníka na klasické jazyky a jazyk německý, oceňoval ho jako skvělého učitele a obětavého budovatele gymnázia. Současně mu však na něm vadilo, že příliš prosazoval německý jazyk a německou výuku a do jisté míry tak přispíval k poněmčení české mládeže. Rozdílný přístup v pohledu na národní potřeby Čechů mezi nimi vedl ve čtyřicátých letech k řadě nedorozumění.

Po Sedláčkově boku působil Smetana na Filozofickém ústavu necelých pět let, tedy poměrně krátce. V únoru roku 1836 totiž Sedláček zemřel. Smetana publikoval žalozpěv *Na památku Wogtěcha Sedláčka* [Y-12], k němuž připojil

⁸ Není jasné, zda autorem básně je Smetana nebo Sedláček. Viz kapitola (ve druhém svazku této monografie) o Sedláčkových kontaktech s kněžnou Fürstenbergovou a o jejím daru roku 1834. Písmo, „rozháraná“ a nepořádná úprava by více odpovídaly Sedláčkovu autorství.

nekrolog. Janu Jindřichu Markovi, jejich společnému příteli, napsal 4. února 1836 dopis, v němž vylíčil Sedláčkovu smrt a svůj smutek.⁹ Lze jen spekulovat, jak by se vyvíjel Smetanův život, kdyby Sedláček tak brzy nezemřel.

Aktivita plzeňské vlastenecké společnosti Sedláčkovou smrtí značně utrpěla. Výuku nepovinné češtiny na Filozofickém ústavu převzal Smetana,¹⁰ snažil se, podobně jako dříve Sedláček, vzdělávat a kultivovat českou společnost. Velmi rychle se stal hlavním organizátorem české plzeňské společnosti. V Plzni však již nebyl sám, jak dokazuje následující citát z roku 1840:

Slawne město naše, bolestnau ztrátau wúbec ctěného Sedláčka před nedlawhým časem zarmaucené, giž opět z nowé ozdoby se těšj. P. Dr. a prof. Smetana, p. prof. Šindelář a p. P. Wiesner, kaplan při zdegšjm chrámu Páně, co hwězdy na obloze našj swjtj. P. prof. Smetana přednášj gazyk a literaturu českau posluchačům filosofických – p. prof. Šindelář oněm gymnasiałnjch škol, a wšemožně wraucj lásku k obogjm w žácjch swjých zbuzugj. Zwláště horliwý pan Wiesner, čjmkoli ku wšeobecně wzděłanosti přispěti může, s neunawnau péčj wykonáwá. K tomuto cjlj, ačkoliw mu rozličného druhu překážky w cestě stály, založil zde i českau knihownu, z nžto každěmu, kdokoli žádá, dobré české knihy, zábawné i ponaučné, k čtenj púgčuge. – Nemalé pochwaly zasłuhuge také p. Pyšný, učitel při zdegšj školce čili opatrowně malých djtek, genžto lásku k mateřčině giž w autlých srděčkách péči swěřených djtek s láskau práwě otcowskau rozněcowati se snažj. ([42], s. 96)

Smetanovu roli pro národní obrození Plzně po Sedláčkově smrti výstižně charakterizoval Karel Slavoj Amerling (1807–1884), který roku 1836 cestoval nejen po západních Čechách:

... Muž horliwý, přičiňliwý a powšechně wzděłaný; w něm Sedláček nám více než nahrazen jest ... ([V13], s. 70–71)

Smetanovy aktivity převzaté po Sedláčkovi dokumentuje i jeho dopis *Čtenářské společnosti* ve Spáleném Poříčí, kterým 14. listopadu 1836 oznamoval, že pro členství ve společnosti získal pátera Josefa Šmidingera (1801–1852), zámeckého kaplana v Němčicích u Strakonice, velkého vlastence a podporovatele české literatury. Současně vyjadřoval údiv, že jako jednatel spálenopoříčské společnosti již dlouhou dobu nedostal zprávu o její činnosti. Dotazoval se, zda je ještě jednatelem a prosil o potřebné informace.¹¹

⁹ Celý dopis je otištěn v knize [Srb1], s. 34–35.

¹⁰ V knize *Aufnahmeprotokoll. Repertorium Ordinationum scholasticorum in Archiepiscopali Instituto Philosophico Plsnae, Tom II. 1840. schol. 1847* ([FÚ], inv. č. 13b129) je na s. 31 uvedeno, že Smetana dostal v květnu roku 1844 mimořádnou odměnu za výuku českého jazyka ve výši 100 zlatých.

Smetana měl obvykle 2 hodiny týdně pro dvě až čtyři desítky studentů.

¹¹ Dopis je otištěn v [Š1], s. 10, resp. v [Š6], s. 381–382. Originál je uložen ve fondu [ČČ]. Není jasné, kdy se Smetana stal členem *Čtenářské společnosti* ve Spáleném Poříčí. V *Pamětní knize* uložené ve fondu [ČČ], s. 22, je zapsáno *Dr. Jozef Smetana, profesor fyziky w Plzni, oud.* Datum jeho přijetí není uvedeno. Poslední uvedené datum přijatého člena před ním je 20. leden 1829 a první datum člena následujícího je rok 1835.

Smetana se brzy stal novým typem obrozence, který nechtěl pouze pokračovat v Sedláčkových stopách tradičního buditelství. Začal usilovat o vytvoření pevnější a lépe organizované společnosti podobně naladěných vlastenců. Jaroslav Schiebl o jeho snahách roku 1929 napsal:

Ten se již nespokojoval s dosavadním způsobem buditelské činnosti, nýbrž jal se pracovati organizačně, k pevnému vybudování a zabezpečení české posice v Plzni. Smetana přes svoje kněžské posvěcení neváhal otevřeně projevovati své liberální smýšlení a také v politickém ohledu začal svůj národní boj vésti neohroženě ve prospěch české věci. ...

Smetana hned na počátku své činnosti rychle postřehl, že jen pevné společenské středisko pomůže českou věc v Plzni náležitě smeliti. Dobře oceňoval, jak plzeňská česká posice, národnostně i politicky nesmírně exponovaná, vyžaduje přesně usměrněné a pevně postupující práce. ([Sc52], s. 46)

Lásku k vlasti a národu Smetana považoval za velmi důležitý cit, který byl člověku dán od Boha jako přirozený dar. Domníval se, že ji proto nelze vyhladit, byť se budou nepřátelé snažit sebevíce. Odvrácení od vlastního národa neboli odrodilství chápal jako odvrácení se od přirozeného života, od Boha. Milovat vlastní národ však pro něho rozhodně neznamenalo tupit a ponižovat jiné národy nebo se prosazovat na jejich úkor. Nebyl zastáncem demonstrativního, na odív stavěného vlastenectví. Poctivá, dlouhodobá a vytrvalá práce pro něho byla důležitější než krásné a oslavné řečnění. Od prvopočátku se snažil svou prací vychovávat k vzájemné spolupráci, porozumění, úctě a toleranci. Odmítal vášně, násilí, války a spory, oslavoval zdravý rozum, právo a spravedlnost. Vlastenectví pro něho symbolizovalo zejména rovnoprávnost, svobodu, náboženskou toleranci a sociální spravedlnost pro všechny. To byla podstata jeho vlastenectví a práce pro vlast. Nezištné, nesobecké a neokázalé službě pro národ obětoval celý svůj život.

Prázdninový čas Smetana obvykle trávil v tepelském klášteře, na zámečku klášterního statku v Krukanicích nebo v Mariánských Lázních. Odpočíval, studoval, sepisoval své studie nebo skládal básně.¹²

6. Wlastenské museum

Smetana se od poloviny třicátých let zapojil do nejrůznějších vlasteneckých aktivit celonárodního charakteru, které podle svých sil a možností podporoval.

Roku 1835 se stal – patrně pod vlivem Josefa Vojtěcha Sedláčka a Františka Palackého – přispívajícím členem *Wlastenského museum*, o rok později členem sbírajícím. Snažil se napomáhat při rozšiřování muzejních sbírek a při získávání dalších podporovatelů. V muzejních publikacích (např. *Časopis Českého*

¹² Smetana v Teplé uvažoval o dobru, lidstvu, přírodě, Bohu a klášterním životě, rekapituloval svůj život apod. Dokládají to například koncepty jeho dopisů z roku 1836, ale i pozdější texty, například z roku 1860. Uloženy jsou ve fondu [SJ], č. 5915-83/3 a 5940-83/28.

museum, zvaný *Musejník*, a edice *Nowočeská bibliotheka*) uveřejňoval výsledky svých studií, resp. své učebnice.

V Plzni Smetana převzal Sedláčkovu nelehkou organizační a propagátorskou práci. Vybíral členské příspěvky a hromadně je zasílal Václavu Hankovi do Prahy, distribuoval *Musejník* a zprávy o činnosti muzea. V dopisech informoval Hanku o nabídkách darů, resp. o odprodeji zajímavých soukromých sbírek. Podával zprávy o plzeňském městském archivu a zajišťoval opisy starých listin. Opakovaně naléhal na Hanku, aby muzeum pravidelněji informovalo „venkovské“ členy o svých aktivitách a pružněji reagovalo na jejich dopisy, nabídky či dary. Stěžoval si, že špatná komunikace vede u řady členů ke ztrátě zájmu o činnost muzea.¹³

Roku 1850 zakoupilo *České museum* – po sedmiletém snažení – sbírku vzácných starožitností vrchního inženýra Josefa Pachla (1800–1853), jejíž cena byla původně odhadnuta na 6 000 zlatých.

Josef Pachel pocházel z dobře situované pražské rodiny. Vystudoval stavitelství na pražské polytechnice a nastoupil do státní služby jako stavitel a stavební dozor. Záhy se vypracoval na vrchního stavebního inženýra v Čechách. Vzhledem k tomu, že byl též amatérským archeologem, sbíral při svých cestách po naší zemi archeologické i historické artefakty a zachránil tak řadu důležitých a cenných památek. Přátelil se s národními buditeli a vlastenci z okruhu muzea. Roku 1843 nabídl muzeu ke koupi svoji sbírku, kterou dlouhodobě vytvářel. Muzeum však nenašlo dostatek financí a nemělo ani vhodné prostory pro její umístění. *Český zemský výbor* věnoval na zakoupení 2 000 zlatých, zbylou částku měla doplnit veřejná sbírka. O tři roky později, po přestěhování muzea do *Nosticova paláce* na Příkopech inicioval František Palacký veřejnou sbírku, která probíhala několik let. Bývalý císař Ferdinand, žijící na pražském hradě, do ní přispěl částkou 500 zlatých, další příspěvky poskytla česká šlechta.

Pachlova sbírka byla nakonec zakoupena v lednu roku 1850 za 6 556 zlatých. Stalo se tak téměř na poslední chvíli, před Pachlovým odchodem do Vídně. Obsahovala archeologické, umělecké i historické předměty (antické nálezy, slovanská keramika a bronzы, raně středověké, středověké i renesanční nádoby a torza soch, starožitné hodinky, chladné i palné zbraně, železná zbroj apod.). Byla mnohem větší než tehdejší sbírky pražského muzea. Další peníze bylo nutno investovat na přemístění sbírky, její restaurování apod.

Shromáždování peněz v Plzni se nejprve ujal Smetana, později převzal dohled nad správou peněz Hynek Schiebl. Smetana do peněžní sbírky vložil 5 zlatých, nejvíce ze všech Plzeňanů. Navíc přesvědčil řadu plzeňských přátel a kolegů, aby akci podpořili. Jeho zásluhou přispěli arciděkan Antonín Hlavan, kaplan Petr Kubišta, Václav Záruba, Josef Pýcha a Jan Bernard, gymnaziální profesori Hugo Jan Nepomuk Karlík a Josef Stanislav Zauper, lékárník Vilém

¹³ Viz třináct Smetanových dopisů z let 1836 až 1848, které jsou uloženy ve fondu [VH]. Viz též protokol z 20. září 1841, který obsahuje jmenový seznam osob, za něž Smetana předal Hankovi členské příspěvky; uložen je v [Ch-20].

Peithner, horní dozorce Josef Micksch, měšťani Jan Hässler, František Guldenner, František Pecháček, František Klement a Emil Dlouhý. Během jara se mu zlatku po zlatce podařilo vybrat 27 zlatých. Seznam jmen přispěvatelů a vybranou částku zaslal 19. května 1850 Václavu Hankovi do Prahy. Další menší obnosy skládané po zlatce či po krejcarech zaslal Hankovi v červnu, červenci a srpnu Hynek Schiebl, Smetanův blízký přítel.¹⁴

7. Čeští stálci

Kolem roku 1836 se utvořil poměrně velký okruh stálých odběratelů českých odborných spisů (tzv. *stálci*). Myšlenka vzešla z okruhu mladých českých spisovatelů v Praze. Cílem bylo zajistit dostatek odběratelů pro každou dobrou českou knihu vědeckého nebo popularizačního charakteru a zajistit tak ekonomicky jejich vydávání. Zrodila se skupina lidí, kteří se zavázali knihy pravidelně odebírat a získávat ve svém okolí další předplatitele. Z předplatného stálců se měly zajistit nejnmutnější náklady na vydání knih. Stálci usilovali o to, aby skupina měla 250 členů. Jedním z nich byl také Josef František Smetana. Pozoruhodné je, že mezi stálci byli též německy mluvící a píšící plzeňští profesori, a to J. S. Zauper a V. Graumann.¹⁵

Zásadní cíle stálců výstižně popsal Amerling v dopise Tomáši Akvinu Burianovi¹⁶ 12. března 1837:

... I usnesli jsme se někteří „stálcové“ této věci se ujmouti a každou knihu, která by pro vyšší svůj obsah rozprodati se nemohla, odebrati buď pro svou potřebu nebo pro jiného. ... Potřebí nás k tomu jen 250 a již každá tiskařská a rytecká výloha bude dokonale kryta. Na začátku ovšem hned jich 250 nenashromáždíme ... Pak bychom knihu po jejím vyjití bez rozpakův, bez ostýchání a schvalování poslali takovému stálci, a ten by poslal nám časem svůj peníz. ([Čn], s. 34–35)

Smetanovu aktivní účast ve sboru stálců naznačuje i jeho nedatovaný dopis Václavu Staňkovi, v němž sděloval, že mu zasílá pro zájemce pět exemplářů své učebnice astronomie za výhodnou „stáleckou“ cenu. Současně prosil o zaslání Staňkovy „pitvy“ neboli atlasu lidského těla, který již předplatil, ale neobdržel.¹⁷

¹⁴ Více viz [207].

¹⁵ Viz [S11], s. 68.

V závěru vydání Liškova překladu Homérovy *Odyssei* z roku 1844 je na stranách 352–355 seznam stálců. Smetanovo jméno je uvedeno na s. 354. Jména německých gymnaziálních profesorů, Smetanových plzeňských kolegů, však uvedena nejsou. Mezi stálce patřili například V. Hanka, J. Chmela, A. J. Jungmann, J. Jungmann, M. Klácel, A. Marek, J. J. Marek, V. Nejedlý, F. Palacký, V. M. Pešina, V. J. Pícek, J. Podlipský, J. S. Presl, V. Staněk, P. J. Šafařík, K. A. Vinařický, J. K. E. Vocel, K. V. Zapp.

¹⁶ Vlastenec Tomáš Akvin Burian (1802–1874) byl profesorem českého jazyka na vojenské akademii v Novém Vídeňském Městě. Zajímal se o historii, zejména vojenskou. Sepsal řadu prací o českém válečnictví, patřil mezi tvůrce české vojenské terminologie.

¹⁷ Smetanův dopis je uložen ve fondu [VS].

Smetanovu snahu povzbuzovat a propagovat aktivity spojené s psaním, překládáním, vydáváním a distribuováním knih rovněž dokazuje jeho nedatovaný dopis adresovaný *Šlechtným Pánům Wlastencům*. Nejprve připomíná nedávný rozkvět české tvorby, který však brzdí nedostatek pravidelných odběratelů české odborné literatury a drahý tisk. Pak připojuje jmenný seznam patnácti nových stálců českých z plzeňského kraje, které se mu podařilo získat a kteří se zavázali, že od července 1837 budou odebírat české odborné knihy. Ročně byli ochotni vynaložit na tuto aktivitu 4 až 5 zlatých ve stříbrě.¹⁸

Seznam stálců na Plzeňsku a Rokycansku, které Smetana získal pro pravidelné odebírání knih k 1. červenci 1837, si zapsal do *Zápisníčku z roku 1837*.¹⁹ Obsahuje 17 jmen (děkani, faráři, kaplani, učitelé, lékárník, inspektor) a tři škrtnutá jména. Seznam stálců, kterým měl zaslat nové vydání *Illiady*, je obsažen v jeho *Zápisníku z roku 1841*.²⁰ Nalézá se na něm 19 jmen osob, kteří zaplatili výtisk k 27. prosinci 1841, a jméno jedné osoby, která výtisk zaplatila 6. srpna 1842. Mezi odběrateli nalezneme Smetanovy kolegy, spolupracovníky a přátele (např. Zauper, Graumann, Desolda, Karlík, Šindelář, Hlavan, Wiesner, Marek). Smetana z Prahy pro plzeňské stálce odebral třicet exemplářů *Illiady*.

Smetana, podobně jako Sedláček, se nezištně snažil šířit české knihy mezi svými přáteli, kolegy a studenty. Pomáhal například prodávat Hankovu učebnici *Prawopis Český podlé Základu Gramatyky Dobrowského* (1817), Hankova vydání rukopisů,²¹ později Klicperovo souborné vydání dramatické tvorby a Gabrielovu sbírku *Jiřinky* (1849).²² V dopisech Hankovi a Gabrielovi Smetana žádal o zaslání dalších exemplářů jejich děl, informoval je o průběhu prodeje, podával jim vyúčtování a zasílal utržené peníze.²³

Sbor stálců vydržel asi osm let, roku 1844 již měl přes 180 členů, z nichž velkou část tvořili čeští osvícení kněží, učitelé nižších a středních škol. K nim se připojili posluchači filozofických fakult a filozofických ústavů a národně cítící měšťané. Sbor měl své „sídlo“ v Praze, odkud informoval o čerstvých výslých

¹⁸ Dopis obsahující seznam nových stálců je uložen v [Ch-20].

¹⁹ Viz [SJ], dokument 5913-83/1, s. 4.

²⁰ Viz [SJ], dokument 5924-83/12, s. 9.

²¹ Viz např. Smetanovy dopisy Hankovi z 28. 9. 1836, 1. 12. 1836, 22. 11. 1837, 29. 10. 1838, 20. 12. 1841, 20. 1. 1842, 8. 1. 1843, 5. 5. 1848 a 27. 12. 1848, které jsou uloženy ve fondu [VH].

²² Viz např. Smetanovy dopisy Gabrielovi z 10. 7. 1847, 7. 12. 1848 a 28. 2. 1849, které jsou uloženy ve fondu [JG].

Josef Ambrož Gabriel (1820–1880), právník, politik a spisovatel, se přátelil s Josefem Kajetánem Tylem a Karlem Havlíčkem Borovským, aktivně se zapojil do revoluce roku 1848 (sekretář *Lípy Slovanské*, zakladatel její pobočky v Sušici). V šedesátých a sedmdesátých letech 19. století byl poslancem *Českého zemského sněmu*, kde hájil české státní právo a odmítal centralistické směřování monarchie. Přispíval do nejružnějších českých časopisů, překládal z francouzštiny a zajímal se o historii Sušicka.

²³ Prodej Hankových knih mezi studenty, učiteli, duchovními a vlastenci dokládají Smetanovy poznámky a vyúčtování prodeje v jeho *Zápisníčku z roku 1837* (s. 5–6, dokument č. 5913-81/1) a *Zápisníku z roku 1841* (s. 3–6, dokument č. 5924-83/12), kde je též informace o distribuci knih jiných vlastenců, resp. překladů klasiků. Vše ve fondu [SJ].

titulech. Jeho nejaktivnějším členem byl Karel Slavomil Amerling, významný lékař, pedagog a filozof. Mnozí ho považovali za hlavního tvůrce nápadu. Díky aktivitě sboru stálců se podařilo zajistit odběratele pro Smetanovu astronomii (1837), Preslovu mineralogii (1837), Staňkův atlas lidského těla (1840), překlad Homerovy *Iliady* (1842) a *Odyssei* (1844) a vydání řady dalších odborných spisů.²⁴

8. Smetana jako překladatel?

Není příliš známo, že se Josef František Smetana na počátku své pedagogické kariéry snad pokusil o překlad Homérovy *Iliady*. Není jasné, kdy se tak stalo a kým, resp. čím byl motivován. Podnět k překládání mohl vyjít od Josefa Stanislava Zaupra, profesora plzeňského premonstrátského gymnázia, který ve dvacátých letech přeložil *Iliadu* a *Odysseu* z řečtiny do němčiny. Jeho překlady byly známé a ceněné.²⁵

Nepodařilo se najít ani tisk ani rukopis Smetanova překladu, dnes nelze určit, jakou část Homérova díla přeložil a zda tato informace má vůbec nějaké racionální jádro. Jedinou zprávu o jeho překladatelské práci nalezneme v předmluvě k českému překladu *Odyssei*, kterou 29. prosince 1841 napsal Antonín Liška:²⁶

... r. 1833. *Iliadu*, a r. 1838, *Odysseu* šťastně celé jsem přeložil. Dowěděl jsem se již předtím, (1832) že p. Vlček v Praze, a p. Smetana v Plzni *Iliadu* v časoměře překládají; první vydal na pochoutku 1836 v Kroku III. sv. 3. *Iliady* zpěv VI. (posudek tohoto překladu může laskavý čtenář v Kroku IV. sv. 1. str. 124 čísti).²⁷

Antonín Liška v předmluvě uvedl přehled vydaných českých překladů Homérova díla a přidal informace o vydaných částech v českém, ruském a polském jazyce. Žádnou další zprávu o Smetanově překladatelském pokusu již nepodal.

²⁴ Viz [Čn], zejména s. 32–33.

²⁵ O Zauprovi a jeho rozsáhlém díle je pojednáno v prvním svazku této monografie v kapitole věnované plzeňskému gymnáziu, které vedli premonstráti.

²⁶ Antonín Liška (1791–1847), český premonstrát příslušný do kláštera na Strahově, spisovatel a překladatel, se během univerzitních studií spřátelil s Václavem Hankou, začal psát básně a divadelní hry. Po vysvěcení na kněze a krátkém kněžském působení se stal gymnaziálním profesorem v Žatci. Později učil na gymnáziu v Jindřichově Hradci, kde úspěšně propagoval bezplatnou nepovinnou výuku českého jazyka. Roku 1826 byl jmenován prefektem gymnázia v polské Bochni nacházející se asi 40 kilometrů východně od Krakova. Školu vedl až do smrti. Proslavil se překladem Homérovy *Odyssei* a vydáním malého německo-latinsko-polského slovníku (1835).

²⁷ První strana nestránkovaného úvodního slova překladatele.

Jan Křtitel Vlček (1805–1879), katolický kněz, spisovatel, dramatik a překladatel, skládal duchovní písně, psal poezii, dramata, naučnou a duchovní literaturu, překládal poezii. Jako spisovatel a překladatel užíval různé pseudonymy (Jan Vlčkovský, Jan B. Josef Vlček, Vlčovský, Vlčkovský, Lykyška, Hanuš Vlčkovec). Jeho překlad *Homérowa Iliada* vyšel roku 1842 (Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění, Jan Spurný, Praha, 1842, 8+440 stran).

Připojme pro úplnost, že Liškův překlad Homérovy *Odyssey* vyšel poprvé až roku 1844, podruhé se objevil roku 1848. Vydání umožnila právě podpora stálců.²⁸

9. Smetanův pohled na osvětu lidových vrstev

Roku 1835 Smetana publikoval v *Časopisu pro katolické duchovenstvo* dlouhou stať nazvanou *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* [Y-5], v níž se snažil ukázat, jaký význam má vzdělanost pro společnost, pro církev i pro stát.

Snažil se zdůvodnit, že osvěta není nebezpečná ani státu ani církvi, že vede k všeobecnému pokroku, že vzdělání pomáhá člověku uvědomit si smysl občanských, náboženských i mravních povinností, že ho vede k jejich uvědomělému a zodpovědnému plnění, že v žádném případě nenavádí ke vzpurnosti a nesvědomitosti. Snažil se vyvracet představy, že nevzdělaný člověk se snáze poddá vrchnosti. Otázkou je, zda si to Smetana opravdu myslel.²⁹ Svůj text Smetana rozdělil do dvou částí.

Nejprve poukázal na to, že osvěta je obviňována ze všech problémů současné doby, že prý vedla mimo jiné k *Francouzské revoluci* a jejím důsledkům. Polemizoval s názory, že nevzdělaný člověk je oproti vzdělanému poslušný, neprotiví se vrchnosti, spokojí se s málem a je pro církev i pro stát užitečnější než člověk vzdělaný. Odmítal názor, že by církev a stát byly „šťastnější“ při menší osvětě, argumentoval řadou příkladů z historie. Ukazoval, jak hrozné byly války v dobách, kdy byla osvěta minimální. Zdůraznil, že nevzdělaný a pověřivý člověk správně nechápe ani smysl zповědi a rozhřešení:

... páchagjc tjm hogněgšj neprawosti, čjm snadněgšj se myslí powěřčiwé zdá smjřenj rozhněwaného Boha. „Wyzpowjdam se a gsem zase čistý, dám na mši swatau, pügdu na pauť k Panně Marii, ona se za mne přimluwj, pohne k miłosrdenstwuj Syna swého. Konečně pak, gen když na smrtelném loži rozhřešenj obdržjm, spasenj předce dosáhnu.“ ([Y-5], s. 251–252)

Rozepsal se i o fatálních důsledcích pověřivosti a náboženského fanatismu, poukazoval na pronásledování kacířů:

Gakých ukrutenstwuj fanatismus nábožný gen po vlasti našj, zwlášť we wálkách husitských, natropil, dosti známo gest. ...

... Každý ginák smeyšlegcej co kacjř ukrutně stjhán, za žiwa pálen, a často i s newinnau rodinau swau wyhlazen. Wálky proti kacjřům s gakau ukrutnostj wedeny byly, giž swrchu řečeno, odpor rostl utlačowanjm, kacjrstwo se množilo tjm wjce a tjm neustupněgi stálo na swém, čjm ukrutněgi stjháno bylo. ...

²⁸ Viz *Homérowa Odyssey*, Překlady klasiků všech národů a časů, wěd a umění. Obstarané wydawatelstwem biblioteki klasiků, číslo IV. Překladů z řeckého číslo 2. Přeložil Antonín Liška, W Budči u Dědů, W Praze, 1844, 16+356 stran.

²⁹ Nejvýznamnější pasáže Smetanova článku *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* jsou přetištěny v Seydlerově práci [Sey], s. 154–156.

... mnozí pautníci ty nejhrošj ohavnosti páchali w té myšlénce, že pautj ušeka wina se smaže, a Albert Stadenský prawj: „Nikdy gsem žádného nespatrił, kdo by se byl z pautj ze země swaté polepšenj naurátil.“

([Y-5], s. 257, 417, 418)³⁰

První část svého článku zakončil Smetana slovy oslavujícími osvětu:

... Osvěta teprw otewřela důstogenstw j lidského chrámy, rozrážela hanebná pauta poroby, uwedla wěčná osob práwa do společnosti lidské, pod gegichž praporem swatým wykwétati počaly země barbarstwjm prwe potlačené, a radostně wyrůstati na nich národů domácí blahost. ([Y-5], s. 260)

Smetanův text byl nejprve tvrdě kritický, nekompromisní, úderný a vzhledem k připojeným argumentům jasný a střizlivý. Druhá část textu již byla smířlivější. Smetana se v ní obracel přímo k těm, kteří měli pečovat o vzdělávání a osvětu lidu. Volal po opravdovém vzdělávání bez predsudků, dogmat a pověr. Chtěl učitele oslovit, motivovat je a ukázat jim nový přístup ke vzdělávání, který považoval za správný. V závěru druhé části článku zdůraznil roli učitelů pro osvětu lidu:

... Rozum a wůle w sauzwuk má se uwěsti wespolek, a obě podřjđiti rozumu neygasnějšjmu a wůli neyswětějšj. To hlawnj wšeho oswěcowánj mrawnjho i nábožného aučel, w tom prawá oswěta lidu záležj, o nižo učitelowé geho pracowati magj. ([Y-5], s. 426)

Je možné, že touto úvahou „o osvětě lidu obecného“ Smetana reagoval na problémy, které měl s vydáním druhého a třetího dílu své velké učebnice světové historie (viz dále). Snad se pokoušel přesvědčit vrchnost o všeobecné užitečnosti vzdělání, snad se snažil v obecné rovině odůvodnit bezpředmětnost námitek cenzury a podpořit necenzurované vydání svých pozastavených svazků. Není vyloučeno, že ho k sepsání tohoto dlouhého článku motivoval Sedláček, který všemi silami podporoval vzdělávání a osvětu.

Jan Ježek, katolický duchovní, nastínil roku 1880 v knize *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou* [Jež] vývoj názorů českých spisovatelů na školy, školství, vzdělanost a vzdělávání a pokusil se je zhodnotit. V seznamu inspirativních prací neopominul zmínit Smetanovy články *Zdali gest oswěta lidu obecného nebezpečná cjrkw i a státu?* [Y-5] a *Slowo o wychowáwánj mládeže české* [Y-31], které byly otištěny v *Časopisu pro katolické duchowenstwo*, a ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století vzbudily v konzervativněji laděných katolických kruzích značné rozpaky.

Josef Klika (1857–1906), český pedagog a komeniolog, a Karel Štech (1867–1956), pedagog, redaktor *Učitelských novin* a spisovatel, zařadili roku 1909 do VI. dílu *Stručného slovníku pedagogického* [SSP] heslo *Smetana Josef František*. Základní informace o Smetanovi a jeho pedagogickém působení

³⁰ Albert ze Stade (13. století), opat benediktinského kláštera ve Stade (leží asi 45 km západně od Hamburku), se později stal františkánem. Jeho kronika *Annales Stadenses* sahá až do roku 1256.

doplňili citáty hlavních Smetanových argumentů, které zdůvodňovaly nutnost osvěty a výchovy. Smetanův článek *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* [Y-5] považovali za stěžejní příspěvek k české pedagogice.

Literární historik Jaromír Dvořák (1931–2004) velmi výstižně hodnotil roku 1960 Smetanův článek *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* [Y-5] takto:

... byl jakousi obdobou Blahoslavovy Filipiky proti misomusům; byla to bolzanovský bojovná polemika se sofistickou tmářství, s konzervativním okouzlením „blahem středověkosti“, kritika náboženského kultu, pověřčivosti, fanatismu, inkvizice i pustého eklekticismu. Bylo to zároveň vyznání osvíčeného člověka o síle lidského poznání, o možnosti a nutnosti lidského zdokonalení, o potřebě entuziasmu. ([Dř], s. 62)

10. První významné ocenění Smetanových kvalit

Když na počátku třicátých let 19. století přední čeští vědci a literáti (Jungmann, Presl, Purkyně a Palacký) jednali o vydání velkého českého naučného slovníku,³¹ byl mezi vyhlédnutými spolupracovníky i třicetiletý Josef František Smetana. Měl mít na starosti fyziku, matematiku, astronomii a životopisy autorů, kteří v těchto vědách pracovali. Podle Seydlera [Sey] prý začal nadšeně pracovat na prvních člancích. Je možné, že byl doporučen Sedláčkem, který měl mít na starosti přírodovědně-technickou část slovníku.

O přípravných pracích na tomto projektu vypovídá například dlouhý Amerlingův dopis Burianovi z 27. dubna 1838. Z jeho textu vyplývá, že byl již zpracován seznam základních hesel a intenzivně se pracovalo na heslech prvního dílu. Vydávání slovníku neboli první velké české všeobecné encyklopedie mělo probíhat po dobu čtyř let na náklady *Matice české*. Na heslech z jednotlivých oborů pracovali Jungmann, Šafařík, Palacký, Hanka, Staněk, Macháček, Vlček, Tomíček, Presl, Hnojek, Jirsík, Malý, Tyl, Svoboda, Zapp, Merklas, Storch, Franta Šumavský, Pelikán, Havránek, Burian, Votýpka, Štúr, Kuzmány, Smetana aj.³²

V dalším dopisu z 19. června 1838 Amerling Burianovi popsal, jak mají vypadat zpracovaná hesla (úprava zápisu, struktura a rozsah textu, uvedení cizojazyčných termínů a literatury), a navíc ho informoval, že první verze textů hodlá po prázdninách odevzdat také Josef František Smetana, který zpracovává hesla pro fyziku.³³

Jak víme, tento ambiciózní projekt českého naučného slovníku zkrachoval.

³¹ O plánech na vydání encyklopedie či naučného slovníku viz kapitola věnovaná Sedláčkově knižní tvorbě ve druhém svazku této monografie.

³² Viz [Čn], dopis je na s. 38–42.

³³ Viz [Čn], dopis je na s. 42–44.